

STILLE GROND

SANNEKE VAN HASSEL BIJ DE BEZIGE BIJ

Ijsregen (verhalen, 2005)

Witte veder (verhalen, 2007)

Nest (roman, 2010)

Ezels (verhalen, 2012)

Hier blijf ik (verhalen, 2014)

De ochtenden (een keuze uit de verhalen door

Jan van Mersbergen, 2015)

Sanneke
van Hassel
**STILLE
GROND**

ROMAN

2017

De Bezige Bij
Amsterdam

Copyright © 2017 Sanneke van Hassel
Boekverzorging en omslagbeeld Herman van Bostelen
Foto auteur Koos Breukel
Zetwerk Aard Bakker, Amsterdam
Druk Bariet Ten Brink, Meppel
ISBN 978 90 234 5427 4
NUR 301

debezigebij.nl
sannekevanhassel.nl

I

Een modderig veldje midden in de stad.

1

Haar wakker maken voor de zon verdwijnt.

Naast het aankleedkussen legt Landa alles klaar: het winterpak, het mutsje, de schapenwollen wantjes. Cato goed inpakken en dan na haar slaapje snel naar buiten, voor het tijd is voor de volgende voeding. Roerloos ligt ze onder het strakgetrokken lakentje, de stoffen uil aan de rand van haar ledikant even groot als haar hoofdje. Telkens bij het slapengaan, zeker vijf keer per dag, trekt Landa aan het touwtje, wijken de vleugels, klinkt het kalmerende getingel.

Voorzichtig tilt ze haar slapende kind op. Geen kreuntje, geen piep, even gaan de ogen open, dan vallen ze weer dicht. Met Cato tegen zich aan loopt ze naar de glazen wand aan de voorkant. In de diepte glijdt tram 7 richting de Goudsesingel, dan verder, richting de Zaagmolenbrug, richting haar moeder, die nauwelijks meer uit haar stoel komt. Over een paar weken zal ze bij haar langgaan. Als het minder koud is. Als ze handiger is met de kinderwagen. Als Cato minder vaak slaapt.

Landa houdt haar voor het raam. Als een zilveren slang glijdt de tram tussen de auto's door die voor de stoplichten staan, optrekken en naar het verkeersplein stromen. Nooit verveelt het, dit schouwspel van auto's

en vrachtwagens, van rinkelende trams en zwermen fietsers die elkaar tegenkomen en weer uiteengaan, elk op eigen snelheid.

Cato knijpt haar ogen toe. Wakker worden, meis. Zeven verdiepingen onder ons is de wereld, alles beweegt of komt in beweging, over de weg, over de fietspaden aan weerszijden, over de brede, lege stoepen. De zon schijnt op de torenflats en de hoge bomen aan de overkant, maar de lucht is nog bleek. Misschien is het toch te koud om naar buiten te gaan. IJzige tochtstromen kruipen door de gangen en dringen naar binnen zodra ze de voordeur opendoet.

Hun laatste uitstapje met z'n drieën was naar de ouders van Leon. Eind januari, Cato was krap een maand en het vroom. Zijn ouders vonden zichzelf te oud om in zo'n drukke stad bij hun eerste kleinkind op bezoek te gaan. Wat als je in de file belandde of geen parkeerplek vond? Voor de zekerheid had Landa alles meegenomen: haar speeltjes, extra kleertjes, een spuuglap, een pak luiers, het flesje met bijvoeding. Eenmaal aangekomen in de bungalow in Zoetermeer wilde Cato niet slapen. Terwijl haar schoonmoeder advies op advies stapelde, voelde ze haar borsten zwaar worden. In Leons jongenskamer voedde ze Cato, die nauwelijks dronk, terwijl vanaf de schoolfoto op het prikbord een klas vol monter tienjarigen haar aanstaarde. Naar huis, had Landa alleen maar gedacht, naar huis. Naar de flat waar Leon en zij nu anderhalf jaar wonen: Do-

mus Aurea, gouden huis. Tijdens de bezichtiging had Leon de herkomst van de naam op zijn telefoon opgezocht. De goudgespoten flat bleek te zijn genoemd naar het feestpaleis van keizer Nero. Leon las voor hoe de keizer na de brand van Rome op de geblakerde grond zijn Domus Aurea bouwde, waar hij feestvierde en banketten hield, met uitzicht op een grote binnentuin vol tamme en wilde dieren.

Haar uitzicht: een stroom verkeer en torenflats. Iets naar links steekt een betonnen kantoortoren de lucht in. Rijen vierkante ramen met donker spiegelglas. Meer dan tien jaar geleden heeft Shell het gebouw verlaten, vertelde de makelaar. Er zou van alles mee gaan gebeuren.

Tot op heden staat de toren leeg. Het blubberige veld recht tegenover Domus kreeg wel een bestemming. Een goedkoop bouwsel herbergt daklozenopvang Smallenburg, met ernaast een soort rommelige volkstuin. Toen ze hier net woonden, dacht Landa dat er op het landje een parkje zou komen. In de prospectus van de makelaar was met soepele verfstreken een artist's impression van de omgeving geschetst. 'Dit stukje stad is volop in ontwikkeling.' Op de tekening blonk de Shell-toren in de zon. Onderin was een koffiebar, met ervoor, in waterverfgroen, een plantsoen met bolle struikjes en vakken met grassen. Op het pad dat daar doorheen slingerde liepen een hooggehakte vrouw en een man in pak. Het had Landa aan Londen doen den-

ken. Tussen de hoge gebouwen van de City ontdekte ze daar eens een parkje met rozenstruiken en bomen. Vogels zongen. Bankiers aten een sandwich terwijl nanny's kinderwagens duwden en een kleuterklasje in de zandbak speelde.

De eerste maanden dat ze in Domus woonden, poepte er af en toe een hond op het veldje, en verder gebeurde er niets. Tot er op een dag een paar trailers met portakabins voorreden. Zonder enige aankondiging was er in korte tijd dit lelijke complex neergezet, waar zich een daklozen- en verslaafdenopvang in vestigde.

Landa recht haar schouders. Haar nek is stijf en haar armspieren branden. Bij de geboorte woog Cato al ruim negen pond en haar optillen is gewichtheffen.

'Met dit kind hoef ik voorlopig niet naar de sport-school,' sms't ze aan haar vriendinnen, die vragen wanneer ze weer komt hardlopen. Op haar telefoon komen hun berichten voorbij: uitnodigingen voor een Ladies Run, de kilometers die ze hebben afgelegd, hun tijden. Zij zitten in een andere fase, lopen drie keer per week hard, dragen strakke broeken, drinken witte wijn en slapen uit, hun kinderen achter een film of de PlayStation.

Aan de overkant staan twee mannen te praten. Van bovenaf zijn het net poppetjes, ze kan ze zo optillen en verplaatsen. Ze pakt de verrekijs van de vensterbank. De linker is Friso Wouters, de directeur van Smallemburg. Met zijn zalvende stem en weë glimlach smooit hij tijdens de vergaderingen van de beheers-

commissie elke discussie in de kiem. Naast hem staat een oudere man, die ook weleens aanwezig is, maar die bijna nooit iets zegt. Bijna elke dag werkt hij in de tuin, met een kliko vol gereedschap die hij over de paden trekt.

Vanavond, als haar brief op de agenda staat, zal Wouters er zeker zijn. Namens Domus stelde ze hem al heel wat vragen. Over de inrichting van het terrein. Over het hangen op de bankjes in de buurt. Over het zwerfvuil – van de zomer was er een lege spuit gevonden – en het tekort aan beveiliging. In de beheerscommissie is de sfeer mat, de laatste tijd. Iedereen vindt het wel lopen. Zelfs Sjors van autoverhuur Easyworld lijkt zijn rommelige uitzicht weinig te kunnen schelen. De leden van de beheerscommissie hebben het opgegeven. Maar zij niet.

Cato smakt, haar lippen hongerige rupsjes. Ze zal haar nog een slokje geven, zodat ze buiten geen honger krijgt. In de kinderkamer gaat ze in de fauteuil zitten. Ze duwt haar jurk opzij en maakt een cup van haar beha open. Cato drinkt traag en ingetogen.

Even sluit ze haar ogen. De diepe moeheid, die maakt dat al haar plannen loos blijven.

Na een tijdje komt ze overeind, geeft Cato een schone luier en wurmt haar in het wollen pak. Ze bedwingt armpjes en beentjes, peutert een handje uit een mouw en legt haar in de kinderkar.

‘Ik moet even mijn portemonnee pakken,’ zegt ze,

terwijl ze Cato diep in de ogen kijkt. Baby's begrijpen meer dan je denkt. Al in de buik herkennen ze hun moeders stem, horen ze wanneer ze gespannen is, of boos.

Als ze terugkomt, kijkt Cato bedrukt. Zou ze het te warm hebben, heeft ze krampjes, zit ze te strak ingesnoerd? Ze legt haar hand op het kleine voorhoofd en checkt de riempjes. De onophoudelijke twijfel. Misschien omdat ze zoveel alleen is. Of omdat zorgen een onzichtbare activiteit is. De klanten van de interieurzaak zeiden tenminste iets terug. Ze reageerden op haar voorstellen. Een lichtplan, een ontwerp voor een badkamer of een inloopkast, na een tijdje rondde ze het af, hartelijk dank, tijd voor het volgende project. Tot ze in augustus boventallig was verklaard. Nog geen week nadat ze had gezegd dat ze zwanger was.

Het werk dat ze nu doet, kent geen einde. Het bestaat uit ontelbare handelingen die zich volgens een rommelig patroon herhalen. Voeden, spuug wegvegen, verschoneren, te slapen leggen, rompers vouwen, speen teruggeven, zorgen dat je zelf wat te drinken krijgt, voeden.

Het verraad van de moeders. Pas nadat Cato geboren was, hoorde ze het van alle vrouwen in haar omgeving. Werken is voor mij nu ontspanning, zei haar vriendin Cleo. Je komt tot niks, fluisterde Annemiek, tot Hidde vijf was had ze geen boek uitgelezen. Volgens haar schoonmoeder moest ze zich aan een strak sche-

ma houden, Cato zou er wel aan wennen en voor Landa zou het haar redding zijn.

Haar eigen moeder zweeg. Ze knikte naar haar twee weken oude kleindochter en ging verder met het haken van een pannenlap. Sinds pappa's dood sprak ze nauwelijks, en toch had Landa gehoopt dat ze iets zou zeggen. Hoe ze het moest aanpakken, of hoe trots ze op haar Jolanda was. 'Landa' had haar moeder nooit over haar lippen kunnen krijgen, hoe vaak ze er ook op had gewezen dat ze vond dat deze voornaam beter bij haar paste. De dag dat ze Cato kwam laten zien, dronken ze koffie, aten een sprits en keken televisie. Eén keer ging haar moeders hand naar de reiswieg. Om het blauwe walvisje dat aan de kap hing een zetje te geven.

Landa haalt de rem van de wagen en loopt de gang door. In de lift hoort ze een klagelijk geluid. Misschien ligt Cato te schuin? In het weekend hebben ze de kinderwagenbak eraf gehaald omdat Leon dacht dat Cato zich verveelde. Als ze aan een knop aan de zijkant wrikt, schiet het stoeltje rechtop. Ze moet er met haar volle gewicht op gaan hangen om het weer omlaag te krijgen.

In de hal ruikt het naar lavendel. De vereniging van eigenaren heeft voor een verstuiver gezorgd. Tijdens haar zwangerschapsverlof had ze als bestuurslid nog een bord voor naast de lift besteld, messing met gegraveerde letters: *Fietsen is hier niet toegestaan. We groeten elkaar. We houden de gangen schoon. We ma-*

ken geen lawaai. Een keer per jaar organiseren we samen een feest. De meeste mensen wonen niet lang in Domus en de afspraken moeten helder zijn. Alleen dat feest, dat wil er maar niet van komen. Misschien moet zij dat op zich nemen.

In de brievenbus liggen een roze met wit gestreept pakje voor Cato en een folder van een pizzeria. Naast alle zorg voor Cato redt ze het vaak niet om te koken en dan bestellen ze wat. Leon houdt van mezze, van die Libanese groentehapjes. Het komt van maz maz, dat betekent 'genieten' in het Arabisch. Vroeger gingen ze vaak uit eten; nu zitten ze in een landschap van plastic bakjes televisie te kijken. Als ze alleen is belt ze soms de Bezorgbeer. Binnen een halfuur staat er een jongen met een doos spareribs. Een keer had ze die binnengevraagd. Hij weigerde beleefd, maar zijn lachje en de twijfel in zijn ogen hadden haar goed gedaan.

Ze gooit het pakje en de folder onder in de kindervan en blijft een paar seconden voor de glazen deuren staan. Ze kan nog terug, naar het zachte tapijt, de bank, het speelkleed, de warmte. Een druk op de knop, en dan duwt ze de wagen door de openschuivende deuren naar buiten.

Johannes trekt zijn gereedschap over het pad van platgestampte aarde. De zon valt in lange banen op de kale bedden. Begin april is het en koud nog, alleen de spitse blaadjes van de spinazie hebben zich door de klei weten te boren. Achter in de tuin pakt hij een schoffel en maakt de grond los. Zijn gezicht prikt in de wind. 's Ochtends komen er nooit veel bezoekers naar de tuin. Het is te vroeg, de meesten zijn weinig waard, ze zijn nog niet uit bed of ze zitten in de huiskamer bij de verwarming.

Als hij bijna klaar is met het eerste stuk, hoort hij de deur slaan. Aan het begin van het pad staat een magerere man met een cowboyhoed. Het is Fred, hij duwt een rolstoel voor zich uit. Op goeie dagen draagt Fred een rood shawltje en een riem met een buffelkop. Vandaag is zo'n dag, het shawltje bedekt zijn nek tegen de voorjaarswind. Hij wijst naar de zitting van de rolstoel, waarop een doosje zaailingen staat, met iele stengeltjes en donkerrood blad.

'Moet je kijken, Johannes, krotten. Gisteren bij Gerard gehaald. Balletje gehakt erbij...' Fred grijnst zijn schaarse tanden bloot.

'Mooi werk, jongen. Zet ze er maar in. Er is plek zat.'

'Nee, niet nu. Ik heb het waanzinnig druk vandaag.'

Ik moet mijn medicijnen halen en dan mag ik niet te laat komen. Vorige keer, toen zei die oliebol: “Nog één keer te laat en je kan een beurt overslaan.”

Ik kan de tijd wel voor je in de gaten houden, wil Johannes zeggen, maar hij houdt zijn mond. Fred moet het zelf doen.

‘Ik moet geen stress krijgen, dan gaat het mis. Ik denk: ik breng eerst deze plantjes, dan neem ik even een breakje, en dan haal ik m’n medicijnen op.’

‘Alleen iets brengen kunnen we niet meetellen.’

Fred rekt zich uit, zijn armen dunne staken. ‘Man, je moet eens weten hoe moe ik ben,’ zegt hij. ‘Ik heb onwijs slecht geslapen. Al weken slaap ik slecht. En ik heb last van mijn been.’ Hij gaapt en houdt zijn hoofd schuin, de sproetjes om zijn neus, zijn lichte ogen. Fred is een van de grootste acteurs van het hele stel. Hij praat veel over ene Gerard, die een huisje op een volkstuinpark in West heeft. Johannes vermoedt dat Fred daar in verlaten tuinhuisjes slaapt. Laatst had hij het over zijn boot op de Schie, richting Delfshaven, alsof het een flinke schuit was.

‘Dat is vrijheid, Johannes, dobberen op het water. ’s Ochtends vroeg in de nevel gewekt worden door het gekijf van waterhoentjes, kruk, kruk. En maar om mekaar heen zwemmen en ruziemaken, net een bejaard echtpaar.’

‘Zet ze er even snel in.’ Hij wijst op de zaailingen.

‘Man, ik doe hier al het meest van iedereen, en niet alleen voor de poen.’

‘Of anders vanmiddag?’

Een stuurse blik. Fred houdt niet van afspraken, dan voelt hij zich gevangen. Die jongen kan alles, maar je moet hem niks vragen. Hij weet hoe je een moestuin moet onderhouden, hij kan timmeren en lassen. Een tijdlang kwam hij met een steekkar naar de opvang. Daarop verzamelde hij oud ijzer en kabeltjes. Als hij een partij had, bracht hij die naar de oudijzerboer, voor tachtig cent per kilo. Toen werd zijn kar gejat, of hij vergat hem ergens, en nu komt hij met deze rolstoel, die hij vollaadt met kistjes, schroot, een oude gieter, met alles wat maar van pas zou kunnen komen.

Fred tikt met zijn voet. Al een paar keer heeft Johannes zijn driftbuien meegemaakt. Uit het niets begint Fred te tieren, en dan moet alles kapot, ook zijn zelfgevonden meubels. In zijn dossier staat dat de tweede man van zijn moeder hem het leven zuur maakte. Hij was Joods en sprak veel over emigreren naar Israël, over de saamhorigheid daar, het warme klimaat, een hecht familieleven. Intussen sloeg hij zijn stiefzoon in elkaar. Op de middelbare school kwam Fred steeds minder thuis en uiteindelijk werd hij uit huis geplaatst. Hij ging zwerven en gebruiken. Als Fred niet voldoende eet, als hij slecht geslapen heeft, als hij zijn medicijnen niet inneemt, dan schreeuwt hij, en mept erop los, een wiekende molen. ‘De stier’ noemen ze hem dan. De stier is losgebroken.

‘Oké dan,’ zegt Fred. ‘Jij zet deze krotten in het water

en als het lukt kom ik vanmiddag terug.’

Hij hoopt dat Fred zich niks in zijn hoofd haalt. Als hij van de medische dienst zijn dope heeft gekregen, kan hij overmoedig worden en alsnog allerlei troep bij zijn dealer gaan halen.

Het is al over tien. Opruimen, die bieten in een badje doen en dan met een aantal bezoekers bespreken hoe ze deze week voor zich zien. Johannes verzamelt zijn gereedschap. Achter hem, in de bocht naar het station, krassen de treinen. Toen ze anderhalf jaar geleden dit terrein van de gemeente kregen, vroeg hij zich af hoe hij bij al dat lawaai gesprekken moest voeren. Maar na een maand hoorde hij het niet meer, en ook de bezoekers klagen niet. Het is hier net een hotel, zeggen sommigen. In een paar dagen was de opvang neergezet, inclusief keuken, douches en toiletten en een gebruikersruimte. Zo luxe hadden ze het nog nooit gehad, maar hij moest wennen.

Hij zet de bak naast de knalblauwe nooduitgang-deur. Gegroefde deuren, balken, keitjes. Al meer dan veertig jaar is hij weg uit het noorden en toch ziet hij alles nog zo voor zich. De kleine boerderij van verweerde baksteen. De sporen van insecten in de donkere balken. De versleten stenen vloer van de dorpskerk, waar hij naar binnen glipte, met een pad in zijn broekzak, het koude lijf tegen zijn jongensbeen, of twee slakken, verscholen in hun huisje. De slakken over de kerkbanken laten gaan, wie het snelste kan. Naar de glas-in-

loodramen staren, naar de stofjes in de zonnestralen, zonder zich nuttig te maken, terwijl zijn moeder voor zeven monden aardappelen schilt wanneer ze klaar is met het schoonmaakwerk voor de herenboer. Zijn vader werkt er als knecht, zes dagen in de week en dan 's avonds nog de dieren verzorgen en klusjes doen.

Aan een stapel tegels schraapt Johannes de modder van zijn schoenen. Dit noodgebouw is nu zijn kerk. Eigenlijk is het meer een schuilkerk, een tijdelijk optrekje waarin het geloof stil beleden wordt, opvallen mogen ze niet.

Terwijl hij een teil met water vult, gaat de deur open. Op de drempel staat Wouters, zijn blik is verhit. Ver over tienem, de directeur is er ook.

‘Waar was je? Ik heb je overal gezocht.’

Hij haalt zijn schouders op. ‘Gewoon hier.’ Hier of op zijn kamer, waar anders?

‘Er is stront aan de knikker.’ Wouters houdt een brief voor hem, een paar korte blokjes tekst, dan een grote handtekening in turquoise inkt.

Gezanik. Ondanks al die jaren bij de opvang kan hij er niet aan wennen: het gedoe met de buurt, de instanties, de gemeente. Hij draait zich om en laat de bietenplantjes in de teil zakken.

‘Kom even binnen, wil je?’ Wouters houdt de deur open.

Hij veegt zijn handen af, trekt de bak met gereedschap over de drempel – ze stelen hier als de raven – en dan luistert hij.

3

Landa stuurt de kinderwagen tussen de auto's door. Aan het einde van de parkeerplaats steekt ze over naar de donkergrijze stenen vlakke van de markt. Op zaterdagochtend doet Leon hier zijn inkopen. Urenlang blijft hij weg. Als je echt goeie spullen wilt hebben, is boodschappen doen een hele klus, zegt hij. In de week-ends ruziën ze over wie wat moet doen: het wegbrengen van oud papier, de was, het indraaien van een lamp. Als oude, bijna dode dieren verdedigen ze hun schaarse energie. Leon heeft genoeg werk, hij krijgt steeds nieuwe opdrachten, vrijwel elk bedrijf is op zoek naar een veranderingsmanager.

Over het met olievlekken bedekte steen loopt ze naar het koffiehuis. Wind blaast langs haar enkels. Ze buigt zich over de kinderwagen en trekt de deken tot aan Cato's kin. Een schapenvacht, ze zal een schapenvacht voor haar bestellen, vanavond nog.

Cato jammert.

Doorlopen, dan gaat het vanzelf over.

Het zoevende geluid van banden. Ze kijkt achterom. Een paar meter achter haar loopt een man die een lege rolstoel voor zich uit duwt. Hij is zeker drie koppen groter dan zij. Boven zijn verweerde gezicht prijkt een cowboyhoed.

‘En dat noemt zich een vrij land,’ roept hij, gevolgd door een stroom van woorden. ‘Netanyahu,’ dat is toch de premier van Israël? En: ‘kindermoordenaars’.

Landa krimpt ineen. Vaart maken en wegwezen.

‘Waar moet dat heen, dame?’

Nog eens kijkt ze om, een fractie van een seconde. Lang genoeg om zijn grijns te zien, de gaten in zijn gebit. Waar komt hij vandaan? Van Smallenburg? Die hoed, heeft ze die niet eerder gezien?

Ook hij is sneller gaan lopen. Hij haalt haar in, zijn rolstoel is al naast de kinderwagen. Op de zitting liggen kluiten aarde, donker en nat, de wielen zitten onder de modder. Alsof hij van een graf komt. Niet bang zijn. Ze stopt en kijkt hem aan, het is een gek, iemand die zomaar wat roept.

‘Is er iets?’ zegt ze scherp.

Maar dan buigt hij zich over de kinderwagen. ‘Het mooiste wat er is,’ zegt hij met onvaste stem.

Ze trekt de wagen naar zich toe. Cato eruit tillen, het op een lopen zetten, om hulp roepen. Maar haar keel wordt dichtgesnoerd en haar handen trillen.

‘Kiele, kiele.’ Zijn magere vinger gaat naar het kinnetje van Cato.

Haar adem stokt.

Cato bekijkt hem met grote ogen, als een van de interessante voorwerpen die ze elke dag voor zich krijgt.

‘Heb je goed geluisterd, poppie?’ zegt hij. Zijn rug is gebogen, zijn gezicht vlak bij haar hoofdje. ‘Weet je

wat hij doet, die Netanyahu? Hij blaast ze op, die kindertjes. Alleen omdat ze niet Joods zijn. Ben jij Joods?’

‘Ze is pas vier maanden,’ zegt ze smekend. Ze krimpt ineen. Hou op, alsjeblieft, hou op.

Met verwarde blik kijkt de man haar aan. Hij balt zijn vuist. ‘Ik waarschuw je, mensen die hun kinderen in de steek laten, maak ik kapot.’

Ze begint te lopen, omklemt de kinderwagen. Na een meter of twintig kijkt ze om.

De man staat nog op dezelfde plek, zijn armen in de lucht. ‘We gaan eraan,’ schreeuwt hij. Hij is een grote vogel, een roofvogel. Hij zal zijn klauwen in Cato slaan, haar uit de wagen slepen en meenemen, de lucht in, met wijde slagen boven de markt cirkelen, haar de stad uit voeren. Onvindbaar, ze zal onvindbaar zijn.

Het koffiehuis, op ongeveer tien meter. Struikelend bereikt Landa de deur en ze duwt de kinderwagen naar binnen. Als ze tussen de tafels door gaat, botst ze tegen een stoelpoot en gooit een werktas om. Een man kijkt geërgerd op van zijn beeldscherm.

Aan de bar bestelt ze een cappuccino, die ze staand drinkt, terwijl ze met één hand de wagen in beweging houdt. Haar ogen zijn gericht op de glazen deur. Als hij haar maar niet is gevolgd. Er zijn veel idioten. Ze zoeken werk waar je niets voor geleerd hoeft te hebben, maar dat is in deze stad nauwelijks nog te vinden. In de haven zijn steeds minder mensen nodig, robots nemen het werk over. Arme mensen hebben hier niets te zoe-

ken, maar ze blijven maar komen, uit de hele wereld. Het gaat niet goed in dit land, en hier is dat al jaren te zien. In de wijk waar ze opgroeide, waar haar moeder achter het raam alles zit te vergeten, zijn de straten vies, de deuren verveloos, de gordijnen gesloten. De mensen zijn op drift, ze zorgen niet meer voor elkaar en al helemaal niet voor de plek waar ze wonen. Hoe haar moeder elke week de stoep boende en de kat van de burens melk gaf.

Cato's ogen gaan open en dicht. Zou ze honger hebben? Ze wil haar hier niet voeden, het gedoe met een sjaal, de blikken van de andere gasten. Ze legt drie euro op de bar en wurmt zich tussen de tafeltjes door. De mensen staren naar schermpjes of zijn in gesprek. Moeder en dochter zijn onzichtbaar.

De markt is stil en leeg, de man nergens te bekennen. Ze had Cato tegen zijn geschreeuw moeten beschermen. Jonge kinderen zijn zo gevoelig. Van de kraamverzorgster had ze Cato een mutsje op moeten doen. Het zijn net engelen, zei ze, zo dun als de schedel is, alles kan erdoorheen. Onzin, dacht Landa, totdat ze haar hand op het hoofdje legde. Elke keer als ze dat doet, voelt ze het weer, de onmogelijke verantwoordelijkheid. Zij moet haar beschermen.

Cato slaapt, even volhouden meis, niet huilen. Meeuwen krijsen boven het plein. Hoe lang ziet de markt er nu al zo uit, een jaar of vijftien? Langer? Vroeger reed hier de trein over een spoor hoog in de lucht. Iets ver-

derop stak hij de rivier over, richting Antwerpen. Met haar vader ging ze in alle vroegte naar de markt, voor de winkel opening. Zij mocht het boodschappenkarretje trekken, langs de poelier met de kale konijnen, die aan de kraam hingen met hun kopjes omlaag, naar de boer uit Hoeksche Waard voor een zak van tien kilo aardappels, die ze in de kelderkast bewaarden.

Ze tilt de kinderwagen een betonnen trapje op. In het plantsoen passeert ze een groepje donkere jongens die op de muurtjes hangen. Muziek zwelt vanaf hun telefoons de voorjaarslucht in, ze houden blikjes energiedrank in hun handen. Kssjt, kssjt, als katten zou ze ze weg willen jagen. Maar de jongens zijn met meer, de jongens zijn bijna mannen, misschien zitten ze op kickboksen, je hebt zo een trap te pakken. Ze houdt de duwstang van de kinderwagen stevig vast. De stad is van iedereen, van haar, straks van Cato. Ze moet het goede voorbeeld geven.

Zou die enge vent een klant van Smallenburg zijn? Gewoon naar huis, niet toch een kijkje nemen. Als Cato nu wakker wordt, zal ze brullen van de honger. De voorwielen van de kinderwagen stuiteren van de stoeprand. Achter een hek, een paar meter lager, ligt het modderige landje. Er is geen levende ziel te bekenen. Vaak komen ze pas later in de middag, twee of drie verslaafden, met een hark of een spade. Gereedschap gebruiken ze om op te leunen. Aan de rechterkant is een schutting van pallets met een zootje meubels er-